

Artikel

Børn og unges deltagelse i samfundets fællesskaber

Af Maria Bruselius-Jensen, Lektor, P.h.d., Center for Ungdomsforskning

Danske unge er gode til demokrati. I hvert fald, når man ser på resultater fra store internationale undersøgelser af danske unges viden om demokratiske processer. Weirsøe (2017) peger på, at danske skoleelever kan betegnes som "verdensmestre i demokrati" sammen med finske unge. Udsagnet bygger på resultaterne fra International Civic and Citizenship Education Study (ICCS), som er en stor tværnational undersøgelse af skoleelevers viden om demokrati. Den viser, at danske folkeskoleelever i 8. klasse har en stor viden om demokrati – de oplever en stor åbenhed i klasserummet for debat og uenighed – og de er meget positive over for at ville stemme til valg (Bruun & Lieberkind 2009).

Denne undersøgelse peger imidlertid også på, at danske unge nok har en stor viden om demokratiske processer, men at denne viden ikke nødvendigvis omsættes til demokratisk deltagelse (Lieberkind og Hansen 2015). Sammenlignet med unge fra andre lande er danske unge eksempelvis i mindre grad frivillige og engagerede i politik uden for skolen (Bruun og Lieberkind 2009). Dette kan tilskrives en mangel på politisk selvtillid (Lieberkind 2013), samt en oplevelse af ikke at kunne påvirke de sammenhænge, de er en del af. En undersøgelse foretaget af Epinion for Dansk Ungdoms Fællesråd i 2017 viser desuden en tendens til, at danske unge har mindre tillid til det formelle demokrati og generelt føler, at deres egen fremtid er mindre sikker.

I det følgende vil vi kort redegøre for nogle af de forhold, som præger danske børn og unges hverdagsliv og samfundsmæssige deltagelsesmuligheder. Vi vil have en særlig fokusering på en række af de skillelinjer, der kan ses, og som påvirker børn og unges deltagelse og oplevelse af et samfundsmæssigt fællesskab.

Samtidens børne- og ungdomsliv – mellem krav og muligheder

Vores forståelser af og betingelserne for barndom og ungdom i Danmark er under konstant forandring, og det har stor betydning for børn og unges oplevelser af fællesskaber og deres medborgerskab. Når vi skal forstå og arbejde med at fremme børn og unges medborgerskab, er det derfor væsentligt, at se på de samfundsmæssige betingelser.

Groft skitseret kan man sige, at danske unge i dag vokser op i et 'individualiseret' samfund (Beck 1992; Giddens 1991). Det er et samfund, der er præget af stor frihed og mange muligheder for den enkelte. Dette indebærer på den ene side en oplevelse af, at der samfundsmæssigt gives næsten grænseløse muligheder for at 'skabe sig selv' og sin tilværelse gennem en lang række individuelle valg. Barndommen opfattes således ikke udelukkende som en forberedende livsfase, hvor børn klædes på og dannes til at blive gode samfundsborgere. Børn opfattes i stigende grad som kompetente aktører, som skal konsulteres og inddrages i forhold som har betydning i deres hverdagsliv (Kampmann 2004). Både i institutioner og i

familielivet er det i dag god praksis, allerede på et tidligt i livet, at inddrage børn i beslutningsprocesser. Dannelsen til aktive medborgere starter tidligt.

På den anden side skaber anerkendelsen af børns aktørskab samtidig tydelig forventning om at børn, og især særligt grad unge, deltager aktivt i samfundslivet og ikke mindst tager ansvar for dem selv, deres handlinger, og hvad de fører med sig. Dermed ligger der også en uomtvistelig ufrihed i ikke at kunne fravælge eller frigøre sig fra alle disse deltagelsesmuligheder og valg (Katznelson 2004). Noget som mange børn og unge periodevis kan opfatte som en byrde.

Nogle af de prædikater, som er sat på nutidens samfund, er ligeledes præget af denne forventning om, at vi alle deltager aktivt, og udnytter de mange muligheder, som samfundet tilsyneladende byder på. Petersen (2016) beskriver således opkomsten af et præstationssamfund, hvor den vigtigste kompetence vi besidder som individer, er at kunne realisere os selv og bidrage til et konkurrencepræget samfund. Rosa (2014) beskriver et accelerationssamfund, hvor samfundsmæssige processer hele tiden går hurtigere og hurtigere og er under konstant forandring, og hvor individet hele tiden skal nå mere og mere. Endelig taler Osrick (2011) om diagnosesamfundet, en samtididiagnose som sætter konsekvenserne af præstations- og accelerationssamfundet på spidsen, ved at identificere et samfund, hvor diagnosen er den eneste gældende undtagelse, som kan fratage individer fra forpligtelsen til at præstere og selvrealisere. Således lever vores børn og unge i en samtid, som både rummer fantastisk mange muligheder – men også et samfund, som kræver meget, og som derfor også producerer nye marginaliseringsformer for de, som ikke kan følge med (Katznelson et al. 2015).

De følgende afsnit vil dykke ned i forskellige aktuelle forhold og tendenser, som sammen giver et indtryk af børn og unges forskellige betingelser for og praksisser som medborgere i det aktuelle danske samfund.

Opmærksomhedspunkter

- Forståelser af børn og unge som medborgere skifter over tid, og i de seneste to årtier har vi i stadig stigende grad opfattet børn som kompetente aktører i forhold som berører deres hverdag.
- Vores samfund har forandret sig fra at have relativt stabile funktioner, traditioner og normer organiseret omkring faste fællesskaber til at være et samfund under hurtig forandring og med fokus på individets muligheder: Præstationssamfund og accelerationssamfund er nogle af de brugte betegnelser.
- Nye moderne samfundsstrukturer åbner mange muligheder for børn og unge, men stiller også høje krav til deres individuelle præstationer.

Børn og unges samfundsdeltagelse - Fællesskab, medborgerskab, udenforskab og modborgerskab

Fællesskab og medborgerskab er centrale begreber, når vi taler om vores nationale fællesskab.

Bruselius-Jensen og Sørensen (2017) har interviewet en række unge om de fællesskaber, der fylder og har betydning i forskellige dele af deres hverdagsliv. De unges fortællinger fremstår umiddelbart genkendelige og indikerer, at de unges samfundsmæssige engagement og deres fællesskaber på mange måder har ændret sig meget lidt de sidste årtier. De taler således om fællesskaber, der er koblet til velkendte samfundsarenaer som familien og uddannelsesinstitutioner, fritidsliv og naboer. Ved et nærmere studie viser det sig dog, at de unge har øget orientering mod deltagelsesformer, som ikke er lige så faste som de tidligere fællesskaber. De unge har en øget opmærksomhed, og oplever en forpligtelse til, at prioritere og vedligeholde deres fællesskaber – de opleves ikke som selvfølgelige. Selvom de unge primært orienterer sig mod familie og de nærmeste venner, som giver dem en oplevelse af tryk og tilhørsforhold, så engagerer de sig også med henblik på at kunne fremme deres fremtidsplaner og karrieremuligheder, og de prioriterer deres fællesskaber på måder, hvor de oplever at kunne realisere sig selv og deres visioner. De unge i studiet er velfungerende danske unge, som på trods af tidspres, høje krav og forventninger oplever sig selv som *medborgere* i et samfund med mange muligheder for at hjælpe dem godt på vej i livet.

Det er dog ikke alle danske børn og unge, der er lige godt klædt på. En stigende andel unge kæmper med at finde vej mod voksenlivet. De trives dårligt i skolen, er måske på kant med lærere og andre voksenautoriteter, ligesom mange har svært ved at leve op til skolesystemets faglige krav og forventninger (Mørch 2012). 6-12 procent af ungdomsgenerationer er i de nordiske lande i risiko for at havne udenfor uddannelse og arbejdsliv. De har dermed svært ved at deltage i hverdagslivet og lokalsamfundets fællesskaber (Halvorsen et al. 2012, Wulf-Andersen 2016). Nogle af disse unge har måske ikke familie, venner eller naboer, som kan være gode eksempler og hjælpe dem på vej. Andre unge har egentlig gode netværk, men synes simpelthen det er for svært at følge med de krav, der stilles i uddannelse, arbejde og sociale fællesskaber (Katznelson et al. 2015). Wulf-Andersen et al. (2016) beskriver, hvordan disse unge oplever en voksende følelse af *udenforskab* – en oplevelse af at være sat uden for vigtige sammenhænge, ikke at høre til eller at være med, eller at passe ind i fællesskaber, uddannelsesinstitutioner og arbejdsliv (Wulf-Andersen et al. 2016:25).

For nogle unge kan denne stigende følelse af udenforskab udvikle sig til et *modborgerskab* (Soei 2011). Soei beskriver, hvordan mange unge mænd med etnisk minoritetsbaggrund i udsatte boligområder oplever en generel mangel på anerkendelse fra omgivelserne. Det kan både være i deres nære hverdagsliv, men også en mere almen følelse af at være udenfor, diskrimination og manglende muligheder i relation til både uddannelse og arbejde. Oplevelsen af udenforskab kan for nogle unge resultere i, at de orienterer sig mod andre (gade)fællesskaber, som eksempelvis kriminelle bander, hvor de oplever, at de har lettere adgang til status, tilhørsforhold og respekt (Bruselius-Jensen & Pless 2016). Der er risiko for, at disse unge – qua manglende uddannelse, negative forventninger, stemping og stigmatisering knyttet til både deres etniske oprindelse og området, de bor i – udvikler en modkultur til det samfundssystem, de oplever at være udelukket fra, og at de decideret vender sig mod samfundet og udvikler sig til *modborgere* snarere end *medborgere* (Soei 2011).

Generelt kan det konstateres, at langt de fleste danske unge trives godt og oplever et stærkt medborgerskab og tilhørsforhold. Samtidig er der dog også en tendens til, at stadig flere unge fra forskellige sociale baggrunde, oplever sig udenfor og ikke kan finde en plads i samfundet. For nogle af disse unge bliver det til en modstand mod det etablerede samfund. Nogle af disse tendenser reflekterer også et samfund, der langsomt er ved at etablere en større ulighed mellem de befolkningsgrupper, som fungerer godt og kan leve op til de samfundsmæssige krav og de befolkningsgrupper, der oplever at sakke bagud og ikke længere være en del af den samfundsmæssige udvikling. Man kan i den forstand tale om en voksende polarisering af det danske samfund. Pointen er her, at denne ulighed også tegner sig i de unges mere formelle deltagelse i samfundets demokratiske institutioner. Det ser vi nærmere på i næste afsnit.

Opmærksomhedspunkter

- Flertallet af danske unge oplever at have stærke sociale *fællesskaber*. De føler sig som en del af samfundet og vil gerne bidrage som *medborgere*.
- Samtidig oplever nogle unge et *udenforskab*. De kan ikke finde plads i uddannelse og arbejdsliv og mangler stærke fællesskaber og samfundsmæssigt tilhørsforhold.
- Denne mangel på tilhørsforhold får nogle unge til at søge kriminelle grupperinger og etablere et *modborgerskab*.

Børn og unges formelle samfundsdeltagelse – valg, foreningsliv og frivillighed

Sørensen og Hansen (2014) har undersøgt unges politiske engagement – både med et blik på deltagelse i traditionelle politiske arenaer og i andre arenaer. De peger på, at det er centralt for de unges politiske engagement, i lighed med Lieberkinds argument, at de unge oplever at have en reel indflydelse. Med til billedet hører, at de unge er svære at engagere, fordi de er pressede på andre fronter – fx mht. uddannelse – og at de har svært ved at finde det nødvendige overskud til at engagere sig politisk, da det ofte involverer en betydelig investering af tid og energi, der ikke lader sig gøre med det store fokus på uddannelse.

Unge mellem 18-29 år har da også langt den laveste valgdeltagelse. Ved folketingsvalget i 2015 var det kun 78 % af de 19-29-årige som stemte. Til sammenligning stemte 91 % af de 60-69-årige (Bhatti et al. 2015). Disse tal har ikke forandret sig over de seneste årtier. Men der er opstået en ulighed mellem kønnene; således var der betydeligt færre drenge end piger, som stemte. En anden skillelinje er etnicitet. Helt ned til 43 % unge emigranter og efterkommere med ikke-vestlig baggrund stemte ved sidste valg.

Sørensen og Hansen (2014) peger endvidere på, at unges politiske engagement delvist er "usynligt" i den forstand, at det finder sted i arenaer, der befinder sig udenfor de klassiske politiske arenaer. Det kan fx være på sociale medier og lignende. Det medvirker til at mindske synligheden for, samt det reelle omfang af, unges politiske deltagelse og engagement. Sørensen og Hansen (2014) peger også på, at de unge selv kan være ærbødige over for demokratiet og ikke have et blik for, at demokratisk deltagelse også kan finde sted i det små. Der er en tendens til at de fokuserer på valgdeltagelse og store demokratiske processer som det eneste 'rigtige' og har derfor også selv svært ved at se deres hverdagslige samfundengagement som politisk deltagelse.

Når vi taler om samfundsdeltagelse i en dansk sammenhæng, er det også vigtigt at se på foreningsdeltagelse. Konkret får børn og unge gennem foreningslivet erfaring med det lille demokrati i form af generalforsamlingen, afstemninger og bestyrelser, og foreninger udgør en vigtig arena for at skabe socialt fællesskab i det danske samfund (Nielsen et al. 2004). Således svarer 88 % af medlemmerne i danske ungdomsorganisationer (Dansk Ungdoms Fællesråd 2013), at deres foreningsdeltagelse giver dem en følelse af at tilhøre et fællesskab. Langt de fleste danske børn og unge er, eller har været, medlem af en forening (Laub og Pilgaard 2013) og for hovedparten af dem, handler det om medlemskaber i idrætsforeninger. Dette tal har været relativt uforandret de seneste årtier.

Der er dog en række forhold som indikerer en negativ udvikling i danske unges deltagelse i foreningslivet. F.eks. er der en tydelig social ulighed i hvem der dyrker foreningsidræt. Jo højere uddannelse forældrene har, des større sandsynlighed er der for, at de unge er aktive i foreningsidræt. Særligt markant er det, at børn og unge med ikke-vestlig baggrund har en langt lavere deltagelse i foreningslivet. Det er en kedelig tendens set i betragtning af, at det at deltage i foreningsidræt bidrager til styrkelsen af børnenes sociale kapital og integration (Ødegaard 2010). Endelig har de danske foreninger i mange år oplevet et gradvist fald i medlemsandelen af unge over 15 år. Rigtig mange unge dropper ud af deres foreninger, når de når op i folkeskolens ældste klasser (Kulturministeriet 2009).

Ligeledes er der sket i fald i, hvor mange unge der engagerer sig som frivillige. I 2012 deltog ca. hver fjerde (24 %) af unge mellem 16-18 år i frivilligt arbejde, mod 29 % i 2004. Deltagelse er en vigtig indikator for unges samfundsmæssige deltagelse, og en lang række undersøgelser peger på, at de unge som laver frivilligt arbejde oplever foreningsfællesskaberne som særligt stærke og meningsfulde (Fridberg & Henriksen 2014). Ligesom foreningsfællesskaberne også ofte har en stor etnisk og social diversitet. Foreningerne og det frivillige arbejde hjælper altså børn og unge til at etablere gode fællesskaber. Mange unge har da også et ønske om at kunne gøre en forskel i verden og for andre mennesker, og det er ofte gennem foreningslivet, de oplever at have mulighed for at realisere dette ønske (Bruselius-Jensen og Sørensen 2017).

Ligesom med unges politiske deltagelse, er det heller ikke alt frivilligt engagement, som finder sted indenfor det formaliserede foreningsliv. Der er flere tegn på, at unge søger mere fleksible og mindre forpligtende (og tidskrævende) tilknytninger til foreninger og organisationer. For at komme de unges præferencer i møde tilbyder flere store interesseorganisationer muligheder for at engagerer sig i kortvarige frivillige initiativer, uden at de skal være medlemmer af organisationen (Grubb 2016).

Opmærksomhedspunkter

- Valgdeltagelsen er generelt høj i Danmark, men markant lavere hos unge. Der er en tendens til stigende ulighed i valgdeltagelsen både mht. køn og etnicitet; unge kvinder stemmer oftere end unge mænd, og der er stor ulighed mellem etnisk danske unge og unge med ikke-vestlig baggrund.
- Foreningsliv og frivillighed er en væsentlig del af danske børn og unges samfundsdeltagelse, som danner ramme for mange unges samfundsendagement og for etableringen af stærke fællesskaber. Deltagelse i foreningslivet falder drastisk omkring 15-årsalderen.
- Andelen af unge, som laver frivilligt arbejde, er faldet. Primært fordi de prioriterer uddannelse

og arbejde. Men måske også fordi de deltager i nye former for frivillighed.

Centrale arenaer for samfundsdeltagelse – mellem institutionalisering, digitalisering og globalisering

De foregående afsnit har beskrevet, hvordan børn og unges deltagelse og oplevelse af medborgerskab formes af de samfundsmæssige betingelser, de vokser op med, og som respons på særlige forhold og tendenser i vores omverden. Men samfundsdeltagelse er også betinget af de arenaer, hvor børn og unge udfolder deres deltagelse. I dette afsnit kommer vi kort ind på tre sådanne arenaer, som har tegnet sig som særligt betydningsfulde for børn og unges samfundsdeltagelse de seneste årtier.

Institutionelle arenaer

For det første er *institutionslivet* en vigtig arena. Danske børn og unge tilbringer en meget stor del af deres hverdagsliv i institutioner. Man taler om, at barndommen er blevet *institutionaliseret*. Derfor har både uddannelses- og pædagogiske institutioner en kernerolle i dannelsen og uddannelsen af børn og unges samfundsborgerskab.

I institutionerne skal eleverne både lære om de demokratiske institutioner og deres funktioner og aktivt involveres i demokratisk dialog og handlinger. Den danske folkeskole har en lang tradition for at have åbne klasserum, hvor dialog og debat er påskønnet. ICCE studiet, som blev nævnt indledende (Bruun & Lieberkind 2009), reflekterer også, at denne praksis er velintegreret, idet det fremgår af studiet, at langt de fleste danske 8. klasseelever opfatter skolerummet som åbent for debat og uenigheder.

Det er ikke kun gennem oplysning om demokrati og dialoger i klasserummet, at skolen skal danne eleverne til demokrati. Selve oplevelsen af at være en del af et demokratisk fællesskab i skolen og klassen er et centralt element i den demokratiske dannelse. Eleverne skal have oplevelser af demokratisk selvtilid og medbestemmelse, og erfaringer med åndsfrihed og lighed skal gå hånd i hånd med erfaringer med rettigheder, ansvar og pligter (Lieberkind 2013). I modsætning til elevernes oplevelse af klasserummet som åbent for dialog i ICCS-målingen, så viser samme måling at danske skoleelever ikke i særligt høj grad oplever, at de har mulighed for medbestemmelse i skolerummet. Herunder indflydelse på skema, undervisningsformer og regler (Lieberkind 2013). Lieberkind forklarer elevernes oplevelse af mangel på medbestemmelse ved, at den demokratiske dannelse i folkeskolen er meget lærerstyret og kontrolleret og giver mindre frirum til, at eleverne kan danne deres egne erfaringer med demokratiske fællesskaber.

Digitale arenaer

En anden arena som har fået tiltagende betydning i børn og unges dannelse og deltagelse i demokratiet er *den digitale arena*. Prenski (2001) har beskrevet de unge generationer som *digital natives*. Generationer, som er født til en verden med internet, sociale medier og andre digitale platforme. Det digitale er en ikke-separat del af børn og unges hverdagsliv, og de færdes i det digitale med lige så stort selvfølgelighed som i det fysiske hverdagsliv (Jensen 2012). Bruselius-Jensen og Sørensen (2017) viser, at den digitale arena er meget vigtig i vedligeholdelsen af unges fællesskaber. For mens man tidligere troede, at fremkomsten af internettet ville åbne mulighed for at etablere nye former for fællesskaber, løsrevet fra geografi, så har den

seneste forskning vist, at vi hovedsageligt bruger det digitale rum til at kommunikere med dem, vi allerede kender (Senf 2012). Faktisk muliggør det digitale, at vi kan være i kontakt med vores netværk hele tiden.

Den digitale arena har også åbnet for strømmen af kommunikation og information til og fra hele verden. Alle kan dele deres holdninger, og data kan præsenteres på mangfoldige flader og måder. De danske unge har i høj grad taget de digitale platforme til sig. Det vises blandt andet i deres nyhedsforbrug. Flere undersøgelser peger på, at de unge får størstedelen af deres nyheder fra sociale medier, særligt Facebook (Mindshare 2016), mens både tv-nyheder og særligt trykte medier kun sjældent bruges. Samtidig peger undersøgelser dog også på, at unge læser langt flere nyheder end de gjorde for 10 år tilbage (Kobbernagel et al. 2015). Denne forandring i unges nyhedsforbrug understreger et behov for, at uddanne børn og unge til kritisk at kunne tage stilling til kildernes sandhedsværdi og intentioner. Noget som er blevet langt mere kompliceret med fremkomsten af digitale medier og som er aktualiseret af globale diskussioner om fænomener som 'fake news'.

Endelig har fremkomsten af den digitale arena forandret unges måder at deltage i politiske aktiviteter. Man kan nu deltage politisk ved at 'like', kritisere og dele politiske ytringer, ligesom man kan deltage i afstemninger og følge politikere i hele verden. Andersen (2015) beskriver, hvordan digitale platformes mulighed for, at unge kan ytre sig politisk og få umiddelbar respons fra deres sociale netværk, taler ind i de unges accelererende hverdagsliv og deres behov for umiddelbar social respons. Hastigheden og omfanget af aktivitet, som unge har i den digitale arena, har skabt en bekymring for, om unge kun har et overfladisk engagement. Modsat viser en lang række studier, at unge som har et stort medieforbrug og som ofte agerer politisk på sociale medier, også er de unge, som senere engagerer sig i det formelle demokratiske system (Vromen et al. 2015, Kim 2016).

Globaliserede arenaer

Mens digitaliseringen har åbnet vores blik mod det globale samfund, så har øgede flytningstrømme og politiske erkendelser af, at vi er gensidigt økonomiske og økologiske afhængige, skabt en stadig stærkere global bevidsthed i det danske samfund. Den tredje betydningsfulde arena for børn og unges samfundsmæssige deltagelse, som nævnes her, er derfor *den globale arena*. Globalisering handler både om hvordan vi i stigende grad er opmærksomme på at orientere os omkring, hvad der i verden omkring os. Men globaliseringen viser sig også i kraft af, at større udveksling af arbejdskraft, europæisk mobilitet og stigende indvandring har betydet, at det danske samfund er blevet mere multikulturelt. Globalisering og multikulturalitet har skærpet den samfundsmæssige opmærksomhed på, hvordan vi fortsat sikrer grundlaget for vores demokratiske fællesskab i de kommende generationer (Madsen et al. 2008). Nogle aktører oplever globaliseringen som en trussel mod danske værdier og dansk sammenhængskraft, og ønsker derfor at skolerne skærper formidlingen af den danske kulturarv. Dette kommer blandt andet til udtryk i kanonisering af særlige sange og litteratur. Andre aktører argumenterer omvendt for, at uddannelsessystemet skal gøre eleverne klar til at leve i et globaliseret samfund ved at favne flerkulturelle perspektiver i undervisningen. De argumenterer for, at vores demokratiske fællesskab er i udvikling og naturligvis også må være et demokratisk fællesskab med andre nationer. Ligesom klasserummet må være inkluderende for elever af forskellige kulturer.

Opmærksomhedspunkter

- Institutioner har en central rolle i at danne børn og unge til medborgerskab. I skolen handler det både om, at klasserummet skal være åbent for meningsforskelle og dialog, men også om, at eleverne skal opleve deres deltagelse i skolen som eksemplarisk for, hvordan man lever i et demokrati.
- Den digitale arena fylder meget i børn og unge hverdagsliv. Venskaber dyrkes, informationer og nyheder indhentes og også meget politisk aktivitet foregår på den digitale arena. Nogle peger på, at det gør unges engagement mere overfladisk. Men andre peger på, at det skaber interesse hos unge til politisk deltagelse og ruste dem hertil.
- Den øgede globalisering har gjort os mere informerede og engageret i, hvad der sker i det globale samfund. Det globale samfund er også blevet en del af vores hverdag i takt med, at vores samfund bliver stadig mere multikulturelt. Det har skærpet debatten om vores nationale sammenhængskraft og øget fokus på, hvordan vi på den ene side kan rumme forskellige kulturer og have globalt udsyn og samtidig have et nationalt kulturfællesskab.

Litteratur

- Andersen, J.** (2013). På jagt efter vindere – og tabere. Krisen og aktuelle ungdomskulturer. I *Tid og tendenser*, nr. 1, vol. 18.
- Bhatti, Y., Dahlgaard, J. O., Hansen, J. H., & Hansen, K. M.** (2016). Valgdeltagelsen og vælgerne til Folketingsvalget 2015. *Center for Valg og Partier, Institut for Statskundskab Københavns Universitet*.
- Beck, U.** (1992). *Risk Society. Towards a New Modernity*, Sage Publications
- Biesta, G.** (2014). Vi får ikke altid det, vi ønsker os: Et ikke arkaisk syn på uddannelse, demokrati og dannelse. *Museer: Viden, demokrati, transformation*, ed. by Ida Lundgaard, Ida Brændholt & Jacob Thorek Jensen, 110-123.
<http://slks.dk/fileadmin/publikationer/Kulturarv/Museer.%20Viden.%20Demokrati.%20Transformation.pdf>
- Bruselius-Jensen, M., & Pless, M.** (2017). Nye veje i det forebyggende politiarbejde med unge i udsatte boligområder: Erfaringer fra Lokalnetværk for Unge-et kriminalitetsforebyggende projekt igangsat af Københavns Vestegns Politi. Center for Ungdomsforskning.
- Bruselius, Maria & Sørensen, Niels Ulrik** (2017). *Unge fællesskaber: Mellem selvfølgelighed og vedligeholdelse*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag: <http://www.cefu.dk/emner/aktuelt/nyt-fra-cefu/ny-rapport-unges-faellesskaber-mellem-selvfoelgelighed-og-vedligeholdelse.aspx>
- Bruun, J. & Liebekind, J.** (2009) *Unge politiske dannelse – sammen fatning af ICCS 2009*. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet
http://www.dpu.dk/fileadmin/www.dpu.dk/centerforgrundskoleforskning/internationaleundersoegelser/iccs/ICCS_2009_Sammenfatning.pdf
- Fridberg, T. & Henriksen, L. S.** (Eds.) (2014). *Udviklingen i frivilligt arbejde 2004-2012*. SFI-Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Giddens, Anthony** (1991). *Modernity and selfidentity. Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford University Press
- Grubb, A.** (2016). 'Vi skal bare hjælpe og spise chokoladestik': - En kvalitativ undersøgelse af unge frivilliges deltagelse i en ikke-medlemsbaseret, digitalt koordineret organisationsform af frivilligt arbejde. Aalborg Universitetsforlag (Ph.d.-serien for Det Samfundsvidenskabelige Fakultet).
- Halvorsen, B., Hansen, O. J., & Tägtström, J.** (2012). *Unge på kanten: om inkludering av utsatte ungdommer*. Nordic Council of Ministers.
- Kampmann, J.** 2004, [Societalization of Childhood: New Opportunities? New Demands?](#) i H Brembeck, B Johansson & J Kampmann (red), *Beyond the Competent Child: Exploring contemporary childhoods in the Nordic welfare societies*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, s. 127-152.
- Katznelson, N.** (2004). Udsatte unge, aktivering og uddannelse - Dømt til individualisering. Center for Ungdomsforskning. Learning Lab Denmark.
- Katznelson, N., Jørgensen, H. E. D. og Sørensen, N. U.** (2015). Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?: Om hverdagsliv, ungdomskultur og indsatser der gør en positiv forskel, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag
- Kim, Y., Russo, S., & Amnå, E.** (2016). The longitudinal relation between online and offline political participation among youth at two different developmental stages. *new media & society*, 1461444815624181.
- Kobbernagel, C., Schröder, K. C., & Drotner, K.** (2015). *Danske unges museums-og mediebrug: Temaer og tendenser*. Syddansk Universitet.
<http://www.dream.dk/sites/default/files/communication/Danske%20unges%20museums-%20og%20mediebrug%20-%20digital.pdf>
- Jensen, J.L.** (2012): Fællesskaber og netværk gennem sociale medier. I *Skillelinjer og Bindestreger: En antologi om unge og fællesskaber*. Ungdomsringen, 131-143.
- Kulturministeriet** (2009) *Idræt for alle – Bredeudvalgets rapport – baggrund og analyse*. Kulturministeriet.
https://kum.dk/fileadmin/KUM/Documents/Publikationer/2009/Idraet%20for%20alle/Idraet_for_alle%20HTML/pdf/idraet_for_alle.pdf
- Laub, Trygve Buch, and M. Pilgaard** (2013) "Danskernes motions-og sportsvaner 2011." *Grundrapport*. København: Idrættens Analyseinstitut.
- Lieberkind, Jonas** (2013). Skolen og klassen som demokratisk erfaringskontekst. I: Bruun, Jens & Lieberkind, Jonas (red.): *Unge, globalisering og politisk dannelse*. København: U-press
- Lieberkind, Jonas & Hansen, Niels-Henrik M.** (2015). *Unge politiske engagement*. I: Sørensen, Niels Ulrik & Pless, Mette (red.): *Brydninger i ungdomslivet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag
- Jensen, J.L.** (2011) [Citizenship in the Digital Age: The Case of Denmark](#). Policy and Internet, Vol. 3, Nr. 3, 08.2011.

- Meyer, B., Madsen, K. D., & Rørbech, H.** (2008). Klasseledelse, demokrati og medborgerskab i (det) flerkulturelle klasserum. In *Klasseledelse, Magtkampe I Praksis, Pædagogik Og Politik* (pp. 179-190). Dafolo.
- Mørch, S.** (2012). Ungdomsliv og bandeunge, I Jacobsen, M. H. (red.). Skyggelandet, Syddansk Universitetsforlag, pp. 125-160
- Osreck, i F.** (2011). Die Diagnosegesellschaft. Zeitdiagnostik zwischen Soziologie und medialer Popularität. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Petersen, A** (2016) Præstationssamfundet. Hans Reitzels Forlag.
- Prensky, M.** (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the horizon*, 9(5), 1-6.
- Rosa, H** (2014) Fremmedgørelse og acceleration. Hans Reitzels Forlag
- Senft, T. M.** (2012). Micro celebrity and the Branded Self. I Jean Burgess & Alex Brunds (red.). *A Companion to New Media Dynamics*. Malden, MA: Blackwell. 2012, 346-354.
- Soei, A.** (2011). Vrede unge mænd. Optøjer og kampen for anerkendelse i et nyt Danmark, København: Tiderne Skifter
- Sørensen, Niels Ulrik & Hansen, Niels-Henrik M.** (2014). *Unge motivation for politisk deltagelse – syv former for politisk engagement*. København: Center for Ungdomsforskning:
http://www.cefu.dk/media/404368/unges_motivation_for_politisk_deltagelse.pdf
- Vromen, A., Xenos, M. A., & Loader, B.** (2015). Young people, social media and connective action: From organisational maintenance to everyday political talk. *Journal of Youth Studies*, 18(1), 80-100.
- Weirsøe, Mathilde** (2017). Danske elever er verdensmestre i demokrati. I: *Asterisk* 55 (6-9)
http://edu.au.dk/fileadmin/www.dpu.dk/aktuelt/magasinetasterisk/asterisknr55november2010/udgivelser_asterisk_asterisk-55_20101025151559_asterisk_55_s6-9.pdf
- Wulf-Andersen, T., Follesø, R og Olsen, T** (2016) Unge, udenforskab og social forandring. Nordiske perspektiver. Frydenlund.
- Ødegård, G.** (2010). *Foreningsliv i et erkulturelt lokalsamfund. En studie av integrasjon og sosial kapital*. Senter for Forskning på Sivilsamfund & Frivillig sektor <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2442815>